

Державне управління

УДК 351.82:005.21(477)

Дзядук Ганна Олександрівна

аспірант кафедри економічної політики та менеджменту

Харківського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

Дзядук Анна Александровна

аспирант кафедры экономической политики и менеджмента

Харьковского регионального института государственного управления

Национальной академии государственного управления

при Президенте Украины

Dzyaduk Hanna

Graduate Student of Economic Policy and Management Department of the

Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the

National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО

АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

НАПРАВЛЕННЯ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО

АГРОБИЗНЕСА В УКРАИНЕ

THE DIRECTIONS OF IMPROVING OF UKRAINE'S SMALL AND MEDIUM-SIZED AGRIBUSINESSES' COMPETITIVENESS LEVEL

Анотація. У статті запропоновано ключові напрями підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу в Україні, а саме регулювання прав власності та земельних відносин;

забезпечення якості та безпечності аграрної продукції; формування дієвої інфраструктури на аграрному ринку.

Ключові слова: *державне регулювання, аграрний сектор економіки, розвиток малого та середнього агробізнесу, механізм державного регулювання розвитку малого та середнього агробізнесу.*

Анотація. *В статті пропонується ключові напрямки підвищення рівня конкурентоспособності малого і середнього агробізнесу в Україні, а саме регулювання прав власності і земельних відносин; забезпечення безпеки аграрної продукції; формування дієвої інфраструктури на аграрному ринку.*

Ключевые слова: *государственное регулирование, аграрный сектор экономики, развитие малого и среднего агробизнеса, механизм государственного регулирования развитие малого и среднего агробизнеса.*

Summary. *The article presents the key directions of improving of Ukraine’s small and medium-sized agribusinesses’ competitiveness level, in particular, the regulation of the proprietary and land and property relations as well as the agrarian produce quality and safety assurance, the formation of efficient infrastructure in the agrarian market.*

Key words: *state regulation, agricultural sector of economy, development of small and medium-sized agricultural business, mechanism of state regulation the development of small and medium-sized agricultural business.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реалізації довгострокових перетворень визначених стратегією «Україна-2020», євроінтеграційних прагнень держави, а також досягнення Україною Цілей розвитку тисячоліття все більшої актуальності набуває інститут малого та середнього бізнесу як основа майбутньої економічної безпеки держави.

Роль та значення вітчизняного аграрного сектора економіки як ключового національного бюджетоутворюючого джерела є беззаперечною, оскільки він вирішує нагальні питання територіального просторового розвитку, особливо в сільській місцевості. Саме тому приділення належної уваги з боку держави умовам розвитку малого та середнього агробізнесу є передумовою формування розвиненого конкурентного середовища, імплементації інноваційно-інвестиційної моделі прискореного розвитку галузі та економіки в цілому на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу, проблем і перспектив державного регулювання розвитку малого та середнього агробізнесу присвячені праці таких науковців як Г.О. Андрусенка, К.О. Ващенко, В.Є. Воротіна, В.М. Геєця, Т.Д. Іщенко, М.А. Латиніна, В.П. Мартянова, Г.І. Мостового, Ю.О. Ульяновченка та інших. Проте, відсутність серед науковців єдиного підходу з даного питання потребує дослідження і узагальнення концептуальних напрямів розвитку малого та середнього агробізнесу як об'єкта державного впливу.

Метою статті є визначення ключових напрямів підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі узагальнення літературних джерел щодо дослідження конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу систематизовані та ранжовані ключові напрями державного регулювання. Так, на нашу думку, головні зусилля держави щодо підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу, на першому етапі мають бути спрямовані на такі основні напрями:

- регулювання прав власності та земельних відносин;
- забезпечення якості та безпечності аграрної продукції;

- формування дієвої інфраструктури на аграрному ринку.

Так, в розвинених країнах інтенсивність розвитку економіки напряму залежить від рівня забезпеченням державою права власності. Тому, першочерговим напрямом забезпечення підвищення рівня конкурентоспроможності не тільки малого та середнього агробізнесу, а й всього аграрного сектора економіки, має стати забезпечення дієвого функціонування інституту права власності, особливо у сфері земельних відносин. Відносини власності є основною складовою виробничих відносин. Відносини власності на земельні ресурси є ключовим елементом, який забезпечує мотивацію до праці та соціально-економічний розвиток суб'єктів цих відносин.

За роки незалежності України, реформування відносин щодо власності на землю, не забезпечило впровадження дієвих механізмів конкуренції, які б гарантували сталий розвиток галузі, забезпечення збереження земельних ресурсів. В результаті ми маємо концентрацію великих масивів земельних ресурсів в окремих власників та розвиток високо-інтенсивного землеробства і як наслідок, суттєве погіршення якості ґрунту. Все це стало наслідком стратегічних прорахунків на державному рівні, тому як всі нормативно-правові акти, цільові державні програми були направлені безпосередньо на розвиток галузі сільського господарства. Був розрахунок чим краще буде розвиватися сільське господарство тим більше коштів можна буде спрямувати на розвиток села. На практиці сталось навпаки, так не належна увага держави щодо розвитку бізнес середовища в сільській місцевості призвела до суттєвого зниження рівня та якості життя, деградація соціальної та виробничої інфраструктури, збільшення рівня безробіття та міграції, монополізації аграрного ринку та розвитком недобросовісної конкуренції щодо малого та середнього агробізнесу.

Зараз в Україні, на законодавчому рівні, необхідно задалегідь

прийняти правила функціонування цивілізованого ринку землі. На нашу думку, за основу необхідно брати та адаптувати досвід Польщі [16] та Франції [14; 15] щодо функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення. Так, на основі узагальненого європейського досвіду [2; 4; 9; 10; 12; 13; 14; 15; 16] ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні має функціонувати на наступних принципах:

- раціонального використання земельних ресурсів;
- захист сільськогосподарських земель;
- ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення;
- забезпечення захисту законних прав осіб які володіють та обробляють землю сільськогосподарського призначення.

Для успішного створення прозорого ринку землі в Україні необхідно:

- по-перше, бажання і наявність відповідальності за майбутнє країни у політичних еліт;
- по-друге, розробка поетапної дорожньої карти земельної реформи, з чітко визначеними термінами та індикаторами;
- по-третє, інформаційно-просвітницька компанія щодо пояснення необхідності проведення цієї реформи.

Проведення земельної реформи можна розбити на наступні кроки.

I. Розробка та прийняття національної концепції проведення земельної реформи.

II. Розробка та внесення змін до державних нормативно-правових актів (Земельний та Податковий кодекс тощо)

III. Проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення.

IV. Створення нової інституції Національного агентства з управління земельними ресурсами та розвитком сільських територій (законодавчо закріплення функцій, структури, набору співробітників та повноваження).

Дії цього Агентства мають спрямуватися на захист вітчизняних виробників аграрної продукції, захист національного надбання – землі та забезпечення соціальної справедливості.

Забезпечення впровадження зазначених принципів та етапів земельної реформи призведе до переходу до цивілізованого ринку землі, зменшенню соціального невдоволення, підвищенню рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу та більш інтенсивного розвитку не тільки сільської місцевості, а й суттєве прискорення росту ВВП країни [8].

Наступним напрямом підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу має стати забезпечення якості та безпечності аграрної продукції. Сьогодні безпека харчових продуктів є глобальною проблемою. У сучасному світі, незважаючи на новітні технології, різноманіття нових видів продукції, запровадження сертифікатів безпеки, нормативних актів, перевірки відповідності стандартам, різноманіттю просвітницьких компаній серед споживачів з питань безпеки харчових продуктів, майже не щодня з'являється інформації щодо спалахів захворювань в наслідок вживання неякісних харчових продуктів. Безпечне харчування є необхідним елементом національної безпеки та забезпечення сталого розвитку.

Окрім цього, Україна взяла на себе зобов'язання щодо побудови дієвої системи управління якістю та безпечністю продуктів харчування в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [5]. Імплементация цих правових норм, в найближчий час, дасть змогу нашим аграрним товаровиробникам, вийти вже з готовою продукцією на європейський ринок. Але законодавство ЄС чітко відмежовує питання безпечності харчових продуктів від їх якості. Державне регулювання, закріплене на законодавчому рівні у регламентах, директивах та інших документах європейських органів управління, стосується лише безпечності

харчових продуктів і продовольчої сировини. Додержання встановлених законодавчими актами вимог є обов'язковим, а їх порушення тягне за собою юридичну відповідальність. Ці вимоги охоплюють санітарно-гігієнічні норми для операторів харчового ринку, систем контролю, побудованих на принципах НАССР та захист інтересів споживачів і надання їм можливості робити компетентний вибір харчових продуктів, які вони споживають. Водночас якість продуктів харчування належить до сфери компетенції виробника і здійснюється за допомогою стандартів управління якістю, які стосуються управління на рівні компанії та відрізняються від інших стандартів, в яких регламентуються вимоги до етикетування та маркування, а також самого продукту або виробничих процесів [1; 6].

Так, на державному рівні необхідно розробити дорожню карту розвитку малого та середнього агробізнесу. Ця дорожня карта має включати:

- державні програми підтримки щодо заохочення інвестицій у нові агротехнології, у розробку нових продуктів, в удосконалення системи збуту продукції;
- державні програми модернізації виробничої інфраструктури (післяврожайна діяльність, первинна переробки аграрної продукції, зберігання, пакування, сушіння, засолювання, консервування, тощо);
- заходи щодо державного стимулювання створення логістичного ланцюга з метою зменшення втрат після збору врожаю;
- алгоритм впровадження міжнародних стандартів якості та безпеки сільськогосподарської продукції (стандарти Global GAP, НАССР, інші);
- концепцію створення нових або розширення напрямків діяльності діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів пов'язаних з реалізацією аграрної продукції;

- державну програму створення мережі ліцензованих міжнародних центрів сертифікації продукції та запровадження пільгового періоду для малого та середнього агробізнесу тощо.

Побудова сучасного цивілізованого аграрного ринку неможлива без наявності дієвої інфраструктури. Інфраструктура це основа, фундамент, внутрішня будова економічної системи [3]. Наявність сучасного цивілізаційного аграрного ринка виявляється в безперервності його функціонування на усіх етапах виробництва, розподілу та споживання аграрної продукції.

Дієва інфраструктура дозволяє створювати необхідні умови для функціонування аграрного ринку, що виявляється в стабільному розвитку аграрних підприємств, зниженню рівня підприємницького ризику, формування партнерських відносин в ланцюгу держава-наука-підприємець-суспільство, стимулювання розвитку підприємницьких зав'язків між господарюючими суб'єктами, більш ефективного використання обмежених ресурсів в аграрному секторі, забезпечує взаємодію різних галузей та регіонів, зв'язує процеси виробництва й споживання в єдину систему, підвищує оперативність та ефективність діяльності суб'єктів підприємництва, забезпечує дотримання принципів ринкової конкуренції [7].

Формування дієвої інфраструктури аграрного ринку має здійснюватися одночасно в трьох напрямках, а саме щодо маркетингового, фінансового та інформаційного забезпечення. Так, розвиток маркетингової інфраструктури залежить від рівня розвитку оптово-роздрібних баз, посередницьких організацій, наявності фірмових магазинів чи відділів збуту, торгових домів, товарних та спеціалізованих бірж, заготівельних контор тощо;

розвиток фінансованої інфраструктури залежить від рівня розвитку фондових та валютних бірж, брокерських та дилерських контор, страхових

компаній, комерційних банків, інвестиційних фондів тощо;

інформаційна складова пов'язана з розвитком аудиторських компаній, науково-дослідних та навчальних закладів, служби контролю якості та сертифікації продукції, агентських та експедиторських послуг, служби технічного сервісу, управлінські служби, просвітницьких компаній, компаній з надання інтернет-послуги, наявності аналітичних агентств та маркетингових служб тощо.

Всі ці напрями неможливо розвивати виключно відокремлено, необхідний комплексний підхід тому як будь який напрям суттєво впливає на інші та доповнює один одного [11].

Недостатньо розвинута інфраструктура аграрного ринку гальмує формування економічних взаємовідносин та торговельних зав'язків, унеможлиблює економічне зростання, робить неможливим існування конкурентного середовища в аграрному секторі. Тому, удосконалення функціонування інфраструктури аграрного ринку є запорука розвитку саме малого та середнього агробізнесу, за рахунок побудови дієвої інфраструктури аграрного ринку малі та середні підприємства можуть на рівних конкурувати з агрохолдингами. Для агрохолдинга питання розвитку інфраструктури не є ключовим, більшість необхідних елементів інфраструктури вже інтегровані в структуру агрохолдингу (комерційні банки, логістичні компанії, переробні підприємства тощо). Для малого та середнього агробізнесу допомога держави щодо розвитку ринкової інфраструктури є ключовою.

Зробивши аналіз першочергових заходів та наявних можливостей державного регулювання щодо розвитку інфраструктури, ми пропонуємо на першому етапі максимальну увагу приділити питанням розвитку інформаційної складової інфраструктури аграрного ринку. Другий етап має бути пов'язаний зі стимулюванням розвитку виробничої інфраструктури. Третій етап це розвиток, на основі державо-приватного

партнерства, соціальної інфраструктури.

Так, основою побудови дієвої інфраструктури аграрного ринку має стати створення єдиного загальнонаціонального інформаційного простору. Це забезпечить більш швидке освоєння інноваційних розробок в аграрному секторі, що передбачає тісний взаємозв'язок інноваційних компаній та фінансових структур, більш обґрунтоване прийняття рішень суб'єктами господарювання, можливість отримання актуальної інформації та нових знань тощо.

Запропонований загальнонаціональний інформаційний простір дасть можливість малому та середньому агробізнесу надати доступ до об'єктивної, актуальної та достовірної інформації; залучити до консультаційної діяльності провідних фахівців наукових, освітніх та інших організацій. Він стане джерелом інформації (наукової, технологічної, організаційної, комерційної тощо) та майданчиком для обміну досвідом з питань ведення бізнесу в сільській місцевості, де основа увага приділяється допомозі у веденні аграрного бізнесу та допомога у розвитку альтернативних бізнес-проектів (розвитку біоенергетики та виробництва біопалива, зелений туризм, первинної переробки аграрної продукції, розвиток інфраструктури).

Дієвим елементом майбутнього загальнонаціонального інформаційного простору має стати створення інформаційного інтернет-порталу, розробка та випуск довідкової та навчальної літератури; проведення семінарів, тренінгів, круглих столів та інші комунікативні заходи.

Висновки. Розвиток аграрного сектору є ключовим пріоритетом розвитку для всіх країн. Наші результати дослідження показують, що підтримка малого та середнього аграрного бізнесу є ключовим елементом не тільки для розвитку аграрного сектора, а й економіки в цілому.

Забезпечення адекватної державної підтримки малому та середньому агробізнесу, удосконалення існуючих та створення нових інфраструктурних об'єктів безпосередньо впливає на підвищенням конкурентоспроможності всієї аграрної продукції. Можна і до тепер використовувати старі методи державної підтримки, такі як зниження рівня загального оподаткування або запровадження різного роду податкових пільг, а можна скористатися такими методами як підготовка кваліфікованих кадрів для аграрного сектора економіки, стимулювання розвитку аграрної інфраструктури, допомога у пошуку партнерів для агробізнесу, допомога виходу на нові ринки, налагодження співпраці з підтримуючими інституціями, встановлення стандартів якості тощо. На сьогодні, державне втручання стає одним із визначальних факторів підтримки рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу і першочерговим принципом державної аграрної політики має стати «на скільки це буде вигідно малому та середньому агробізнесу».

Література

1. Брулевич В. В. Безпечність харчових продуктів за законодавством України та Європейського Союзу / В. В. Брулевич // Судова апеляція. – 2016. – С. 75–83.
2. Дроздюк Т.М. Ринок земель в Україні: адміністративно-правові засади регулювання : дис. канд. юр. наук: 12.00.07 / Т. М. Дроздюк. - К., 2016. - 187 с.
3. Інфраструктура товарного ринку : навч. посібник / Під ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Сороки. – К. : НМЦВО МОН України, НВФ “Студцентр”, 2002. – 608 с.
4. Проніна О.В. Регулювання земельних відносин на прикладі зарубіжного досвіду / О.В. Проніна // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. - 2014. - № 1. - С. 76-82.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Міжнародний документ від 27.06.2014. Ратифікована 16.09.2014 р. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
6. Ульяновченко Ю. О. Конкуренентоспроможність аграрного сектора економіки: механізми державного регулювання : [монографія] / Ю. О. Ульяновченко. – Х. : Вид-во "Асоціації докторів наук з державного управління", 2013. – 368 с.
7. Ульяновченко Ю. О. Методологічні засади формування кластерної політики в умовах глобалізації / Ю. О. Ульяновченко // Державне будівництво – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>
8. Ульяновченко Ю. О. Напрями державного регулювання земельних відносин в Україні / Ю. О. Ульяновченко // Право та державне управління: зб. наук. пр. – 2013. – № 3 – С. 109-102.
9. Ходаківська О. В. Ринок земель сільськогосподарського призначення в країнах ЄС: можливості використання досвіду в Україні / О. В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2012. - № 5. – С. 30-36.
10. Agencja Nieruchomosci Rolnych [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.anr.gov.pl/web/guest/o-agencji2;jsessionid=31119469285EF58B64926D0AF20519D9.internet_sbl
11. Basavaraja K. Economic analysis of postharvest losses in food grains in India: a case study of Karnataka” / K. Basavaraja, S. Mahajanashetti, N. Udagatti // Agricultural Economics Research Review. – 2007. - № 20. – Р. 117-126.
12. BVVG Bodenverwertungs- und -verwaltungs GmbH [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bwg.de/INTERNET/internet.nsf/HTMLST/UNTERNEHMEN>

13. Code rural et de la peche maritime [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=0A462CE4C49AFA6D13AEC0761CA8BD94.tpdilal6v_2?cidTexte=LEGITEXT000006071367&dateTexte=20170301
14. D'orientation agricole [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
[https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=7646D13BFCD6F8E2B70508FAC7752339.tpdilal6v_2?cidTexte=JC\)RFTEXT000000508777&dateTexte=20170301](https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=7646D13BFCD6F8E2B70508FAC7752339.tpdilal6v_2?cidTexte=JC)RFTEXT000000508777&dateTexte=20170301)
15. Societe d'aménagement foncier et d'établissement rural (SAFER) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.safer.fr/missions-safer.asp>
16. Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego [Электронный ресурс] / SEJM. – 2003. – Режим доступа:
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20030640592>